

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ У ПЕДАГОГІЧНУ ПРАКТИКУ

Інноваційність сучасної освіти, як і суспільства в цілому, зумовлена об'єктивними причинами еволюційного розвитку соціуму. Як зазначає В. Слободчиков, із 60-х років минулого століття феномен «інноваційність» став ключовим у характеристиці постіндустріальної формації – її становлення і розвитку [6, с. 3].

Однією з найвагоміших характеристик та ознак сучасного суспільства є глобальні зміни суспільного буття, способу життя та колективної свідомості: утворення, що намагаються зберегти традиційність, незмінність змісту, структури і форм, нездатні адаптуватися до нових умов, неминуче втрачають актуальність та значимість; водночас загальносуспільної ваги набувають ті духовно-інтелектуальні, соціальні та економічні явища і процеси, які відзначаються гнучкістю, мобільністю, спроможністю до змін, відкритістю та готовністю до нового.

Тобто у кінці ХХ століття та сьогодні наявні процеси осмислення накопиченого людством досвіду, на цій основі – формування нових підходів до сенсу буття, самого способу життя як творчої самореалізації кожної особистості, творчого розвитку та існування суспільства в цілому, в якому інноваційність є однією з найважливіших ознак будь-якої діяльності, утворення, явища тощо.

Цілком закономірним є прийняття відповідних нормативних актів на рівні держав, наприклад, в Україні прийнято закони «Про інноваційну діяльність» та «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», в яких визначено механізми впровадження інноваційної діяльності в суспільстві та які орієнтують його на інноваційний розвиток, а саме: створення необхідних (правових, економічних та організаційних) умов для оновлення, подальшого розвитку і використання науково-технічного потенціалу країни, відродження духовності, інтелекту держави, формування інноваційної культури нації тощо.

Тому логічним є висновок, що і для педагогіки як науки про виховання, освіту і навчання, якій протягом довгого періоду часу було притаманним педагогічне новаторство як оновлення освітньої системи, провідним і визначальним критерієм її життєздатності, відповідності соціальним запитам і потребам, конкурентоспроможності є інноваційність. Приєднуємося до думки С. Черней про те, що «теоретична педагогіка змушена буде перебудувати власну філософсько-методологічну базу і, що найважливіше, звикнути до подібних інновацій як до норм, тоді як стабільність, усталеність форми надалі буде рідким виключенням. Без усвідомлення цього факту освіта просто перестане виконувати покладену на неї культуротворчу функцію, не здатна буде відповідати за розвиток духовності» [7, с. 197].

Розглянемо сутність понять теорії інноваційної педагогіки.

У загальноновизнаному тлумаченні «інновація» означає «нововведення; інновація освіти».

У сучасній педагогічній науці існують такі трактування понять «інновація», «інновація в навчанні»:

- «інновація – оновлення, зміни, впровадження нового / новизни» (Л. Вікторова) [2, с. 6];
- «інновація – кінцевий результат творчої діяльності у вигляді нової чи удосконаленої продукції, нового чи удосконаленого технологічного процесу» (В. Слободчиков) [6, с. 5];
- «процеси введення та освоєння педагогічних нововведень» (В. Сафіулін);
- «вперше створені, удосконалені або застосовані освітні, дидактичні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, що суттєво поліпшують результати освітньої діяльності» (Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності, затверджене МОН України від 17.11.2000 р. № 522);

– «реалізоване нововведення, яке постійно вдосконалюється в процесі впровадження. У широкому розумінні «інновація» – це синонім успішного розвитку певної сфери діяльності на базі різноманітних нововведень» (О. Остапчук);

– технології управління навчальними закладами, системою» (Л. Даниленко) [3, с. 70].

Як бачимо, одні з визначень зазначеного поняття є досить загальними [1, 2, 6], такими, що не вказують на суттєві ознаки, які вирізняють інновації серед інших явищ і процесів, притаманних сучасній системі освіти; інші привертають увагу намаганням їхніх авторів визначити сутнісні якості, властиві саме інноваціям у педагогічному середовищі [3, с. 17].

Варто звернути увагу і на поняття «інноваційне навчання» та його зміст у праці О. Козлової, на думку якої, це – новий тип організації навчально-виховного процесу, що «орієнтується на створення готовності особистості до швидко зростаючих змін у суспільстві, готовності до невизначеного майбутнього за рахунок розвитку здібностей до творчості, до різноманітних форм мислення. А також до здатності до співпраці з іншими людьми» [4, с. 240].

Характерними рисами інноваційного навчання автор розробки вважає передбачення та співучасть. Зміст першого із використаних термінів – передбачення – трактується як «здатність до розуміння нових, незвичайних ситуацій, прогнозування майбутніх подій, оцінки наслідків прийнятих рішень і, більше того, навіть до створення можливого і бажаного майбутнього», друге – співучасть – означає «соціальну активність, участь особистості у найважливіших видах діяльності, її особистий вплив на прийняття локальних та глобальних рішень, здатність бути ініціативним. Інноваційне навчання передбачає готовність до дії у нових умовах, дослідження того, що може трапитися, або необхідне» [4, с. 240].

Таким чином, можемо зробити висновок, що в педагогіці інновацію варто розглядати як реалізоване нововведення в освіті – у змісті, методах, прийомах і формах.

Інноваційні процеси в системі освіти, навчальної діяльності та виховання особистості (методиках, технологіях), у змісті та формах організації управління освітньою системою, а також в організаційній структурі закладів освіти, у засобах навчання і виховання та у підходах до соціальних послуг в освіті суттєво підвищують якість, ефективність та результативність навчально-виховного процесу [4, с. 231].

Варто зазначити, що аналіз ключових понять інноваційної педагогіки дозволяє зробити висновок про відсутність у науковій літературі єдиних підходів до трактування та, відповідно, використання певних понять. Для прикладу, в зарубіжній – російській – педагогіці введено поняття «новація» та «інновація» як такі, що істотно відрізняються за сутністю. Так, З. Абасов та В. Слободчиков розмежовують зазначені поняття за низкою показників [1, с. 24]. Критеріями для розрізнення цих понять ученими визначено конкретні форми, зміст та обсяг перетворювальної діяльності, а саме: «Якщо діяльність короткочасна, не має цілісного і систематичного характеру, має на меті лише зміни окремих елементів певної системи, то ми маємо справу з новацією. Якщо в основі діяльності є концептуальний підхід, а її результатом є розвиток даної системи чи її принципове перетворення, то ми маємо справу з інновацією».

Важливим у теорії педагогічних інновацій є питання критеріїв їх обґрунтованості, якими В. Полонський визначає такі показники: оптимальність (визначення затрати сил і засобів учителів та учнів для досягнення очікуваних результатів), результативність (виражається у певній стійкості позитивних результатів діяльності вчителя), можливість творчого застосування інновацій у масовій практиці. Як зазначає автор роботи, визнання та використання саме цих критеріїв передбачає, що нововведення не залишиться в межах вузького обмеженого освоєння, а після відповідної експертизи буде рекомендовано до масової реалізації. Тобто використання саме таких критеріїв оцінювання інновацій у навчанні, на нашу думку, допомагає установити значущість та корисність кожного нововведення, оскільки окремі з них, навіть зважаючи на їхню високу результативність, характеризуються великими затратами часу та зусиль їх учасників, а отже є неефективними.

Неоднозначною щодо її вирішення є проблема класифікації інновацій в системі освіти. На думку Л. Даниленко, всі сучасні освітні інновації у вітчизняній системі загальної середньої освіти можна класифікувати таким чином:

- у змісті навчання й виховання учнів;
- у формах, методах і технологіях навчання;
- у змісті, структурі, формах і методах управління закладом освіти [1, с. 102].

К. Ангеловські класифікує педагогічні інновації за низкою критеріїв, зокрема, за сферою, в якій упроваджуватиметься нове; за способом виникнення інноваційного процесу; за широтою і глибиною інноваційного впровадження; за основою, на якій виникає нове [5, с. 22]. Тобто автор визначає педагогічні інновації у змісті освіти, технологіях, в організації, в системі управління, а далі вони поділяються на систематичні, планові, заздалегідь замислені; стихійні, спонтанні, випадкові, масові, крупні, глобальні, радикальні, фундаментальні, стратегічні, істотні, глибокі, часткові, малі, мілкі, зовнішні та внутрішні.

Існують й інші види класифікацій педагогічних інновацій, кожна з яких певною мірою є виправданою, оскільки в кожній з них розкрито певні ознаки конкретних інновацій та визначено критерії їх розрізнення. Приєднуємося до думки Л. Буркової, що такий стан речей у цьому питанні призводить до незручностей насамперед у практичній інноваційній практиці: «Навряд чи педагог зрозуміє, які ж характеристики властиві обраній для впровадження інновації» [5, с. 232]. Для вирішення зазначеного утруднення науковець пропонує класифікацію педагогічних інновацій проводити за єдиною ієрархією: парадигма – моделі – методики-технології – компоненти методик і технологій.

Щодо цієї пропозиції автора зазначаємо, що з огляду на різні критерії, покладені в основу запропонованих класифікацій інновацій в освіті, та на повноправне існування різних класифікацій певних понять у педагогічній науці (наприклад, у педагогіці та методиці викладання предметів існують різні класифікації методів і прийомів навчання залежно від ознак (критеріїв), які покладені їх авторами в основу тієї чи іншої класифікації), вважаємо, що спроба уніфікувати класифікацію педагогічних інновацій є не виправданою.

Насамкінець варто розглянути також питання труднощів та особливостей поширення інновацій в освіті. Як вважає дослідниця О. Остапчук, у зазначеному процесі найтипівішими утрудненнями є такі:

- складність поєднання новації як об'єктивного наукового знання з особистісним досвідом педагога як суб'єкта новації;
- формалізація нових ідей: рідкісні освітні вміння важко перейняти;
- комплексний, багатогранний характер педагогічного досвіду та інновацій: інновація проростає на ґрунті досвіду;
- низька інформаційна інноваційна спроможність – практики завжди знають більше, аніж передають словами;
- велика значущість умов: для того, щоб досягти успіху в перейнятті інновації, необхідно швидше копіювати умови, які найперше дають поштовх реформам, а не саму реформу [5, с. 65].

В. Слободчиков також визначає обмеження практичної інноваційної діяльності, серед яких визначальними є такі:

- неминуче зіткнення усталених та нових форм практики;
- прагматичність характеру інноваційної діяльності: інноваційний досвід певного суб'єкта має стати доступним суспільним надбанням; лише за такої умови діяльність окремого суб'єкта можна вважати інноваційною. Це, у свою чергу, передбачає культурне оформлення досвіду та розроблення механізмів його трансляції;
- необхідність організаційно-управлінського оформлення нововведень та їх нормативне закріплення у практиці, що змінюється [2, с. 65].

О. Пуліна зазначає, що «будь-яка інновація під час її реалізації в загальноосвітній навчальній заклад потребує допоміжних інтелектуальних, матеріальних, часових затрат усіх учасників навчально-виховного та управлінського процесу» [7, с. 32].

У сучасній системі середньої загальної освіти мають місце інновації як практичного, так і теоретичного рівнів; вони є показником її активного розвитку та адаптації до нових соціально-економічних умов, намаганням відповідати потребам і запитам суспільства, тобто і надалі ефективно реалізувати функції освіти. Кожен інноваційний процес пов'язаний із творчістю, креативністю особистості вчителя, управлінця системою освіти, науковця чи то педагогічного колективу; мета такої діяльності – підвищення ефективності та якості навчання і виховання, а одним із важливих завдань є формування та розвиток інтелектуальної, творчої, компетентної особистості.

Інновації в середній загальній освіті є показником її реформування – на рівні змісту (зміст державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, програм навчальних предметів, нові навчальні предмети), на рівні методики (проекти, технології, методики, наприклад, – психолого-педагогічна система творчого виховання І. Волкова; психолого-педагогічна програма виховання творчої особистості школяра В. Моляко; навчально-виховна система «Школа творчості В. Алфімова, М. Артемова, Г. Тимошко»; технології особистісно зорієнтованого навчання (О. Савченко, С. Подмазін, С. Якиманська); технології модульно-розвивального навчання (Н. Клокар, А. Фурман) та інші), на рівні форм навчальної діяльності (насамперед, дистанційні форми навчання), на рівні управління освітньою системою (шкільні округи, теорія і практика муніципального управління тощо), на рівні засобів навчання (насамперед, використання ІКТ, електронних навчальних засобів, мережі Інтернет) та на рівні послуг (сучасні види послуг в освіті – різні форми дистанційного навчання, нові навчальні курси тощо).

Таким чином, у теорії інноваційної педагогіки наявні певні розбіжності у тлумаченні одних і тих же понять різними авторами, що пояснюється насамперед відносно незначним «віком» інноваційної педагогіки, тим, що ця галузь педагогічної науки перебуває у процесі становлення, а отже, її категоріально-понятійний апарат (тобто методологічні основи) ще цілком не сформовано, що властиво будь-якій іншій науці на окресленому етапі.

Список використаної літератури

1. Абасов З. А. Понятійно-терминологический аппарат инновационной педагогической деятельности / З. А. Абасов // *Философия образования*. – 2006. – № 1 (15). – С. 56-62.
2. Буркова Л. В. Класифікація педагогічних інновацій як елемент механізму управління інноваційним процесом в освіті / Л. В. Буркова // *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи* : збірник наукових праць / [ред. кол. Л. І. Даниленко та ін.]. – К. : Логос, 2000. – С. 231-238.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К., Ірпінь : Перун, 2001. – 1440 с.
4. Елканов С. Б. Основы профессионального самовоспитания будущего учителя / С. Б. Елканов. – М. : Просвещение, 1989. – 240 с.
5. Лунячек В. Е. Элементы технологии управления современной школой / В. Е. Лунячек. – Х., 1999. – 120 с.
6. Остапчук О. Методологія інноваційних процесів – крок до розуміння сутності / О. Остапчук // *Рідна школа*. – 2004. – № 2. – С. 3-6.
7. Педагогічний пошук / [упоряд. І. М. Баженова]. – К. : Рад. школа, 1988. – 197 с.

Валентина Сушко

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В ПРАКТИКУ ПЕРЕДОВОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ

Як зазначає видатний український педагог Алла Микитівна Бойко, «сучасна парадигма виховання, що відтворює зміни в суспільстві, диктує необхідність пошуку теоретичних ідей, технологій і зразків досвіду відповідно до інноваційної соціально-педагогічної дійсності як відкритої гуманітарної сфери з метою побудови виховного процесу, цілісного духовно-морального дискурсу, що утримує національну традиційну культуру,